

TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SİGARAYA KARŞI TUTUMLARI

Çetin YILDIRIM*, Pınar ÇELİK*, Aysin ŞAKAR*, Gönül DİNÇ**

* Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, MANİSA

** Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, MANİSA

ÖZET

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitim görmekte olan 178 öğrenciye anket verilerek sigaraya karşı tutumları, sigara ile ilişkili hastalıklar ve sigara içiminin kontrolü konusundaki düşünceleri ile ilgili görüşleri alındı. 80'i (%44.9) erkek olan öğrencilerin yaş ortalaması 20.38 ± 1.72 yıl idi. Öğrencilerin 32'si (%18) hergün, 17'si (%9.6) bazen sigara içiyordu. Sigara içme yaygınlığı erkek öğrencilerde kız öğrencilerden belirgin olarak yüksek saptandı (erkek: %35, kız: %21.4) ($p=0.04$). Sigaraya başlama yaş ortalaması 15.37 ± 1.61 yıl idi. Sigara içmeye başlamadaki en önemli etmenler merak ve özeni idi. Sınıflar arasında sigara içme alışkanlığı açısından anlamlı farklılık saptanmadı ($p=0.2$). Sigarayla ilişkili hastalıklar olarak akciğer kanseri (%99.4), larenks kanseri (%98.8), kalp-damar hastalıkları (%97.2), oral kavite kanserleri (%93.2) sigaranın neden olduğu en sık patolojiler olarak belirtilirken yeni doğan bebek ölümleri (%85) ve mesane kanseri (%65.1) oluşturma etkisinin daha az bilindiği saptandı. Sigarayla ilişkili hastalıklara ait bilgi düzeyleri klinik öncesi sınıflara (1,2,3) göre klinik sınıflarda (4,5,6) daha yüksek olup mesane, oral kavite kanserleri ve kronik bronşit gibi hastalıklarda bu yükselme anlamlı düzeydeydi. Sigara ile ilgili yasa ve yasal önlemler konusunda sigara içen ve içmeyen öğrenciler karşılaştırıldığında bazı önlemler konusunda anlamlı düzeylere ulaşan görüş farklılıkları olduğu gözlemlendi. Sonuç olarak sigara içme oranının yüksek olduğu tıp fakültesi öğrencilerinin sigara konusunda daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Sigara, sigarayla ilişkili hastalıklar, tıp fakültesi öğrencileri

(Solunum 2004;6:30-35)

SUMMARY

Attitudes of Medical Students towards Smoking

178 students of the Medical Faculty of Celal Bayar University filled in a questionnaire investigating their attitudes towards smoking, smoking-related diseases and tobacco control programs. The mean age of 80 male (44.9%) and 98 female (55.1%) students was 20.38 ± 1.72 years. 32 of them (18%) were smoking regularly while 17 of them (9.6%) were occasional-smokers. The smoking prevalence was higher in males (male: 35%; female 21.4%; $p=0.04$). The age they began smoking was 15.37 ± 1.61 years. The difference among classes was not significant ($p=0.2$). Among smoking-related diseases, lung cancer (99.4%), laryngeal carcinoma (98.8%), cardiovascular diseases (97.2), oral cavity carcinoma (93.2%) were the ones which the students were mostly aware of. Sudden infant death syndrome (85%) and bladder carcinoma (65.1%) were less known to be related to smoking. This awareness of disease-causing effect of smoking was better in the fourth, fifth and sixth classes than in the first three classes. The opinions of the smokers and nonsmokers about legal precaution were significantly different in some aspects. It is concluded that medical students with high smoking prevalence should be educated more intensively about tobacco.

Key words: medical students, smoking, smoking-related diseases

(Solunum 2004;6:30-35)

Yazışma adresi: Doç. Dr. Pınar ÇELİK, Atatürk Bulvarı No: 49/3 MANİSA
Alındığı tarih: 29.7.2002, kabul tarihi: 3.10.2003

GİRİŞ

Sigara içme özellikle nedenleri açısından önemli bir psikososyal sorundur. Sigaraya başlama yaşı son 40 yıldır düşme eğilimindedir. Sigara bağımlılığı üzerine yapılan araştırmaların ortaya çıkardığı gerçek, bu alışkanlığın %40 oranında 15-19 yaşlarında başlamış olduğudur⁽¹⁾. Tüm dünyada ve ülkemizde 15 yaşın üzerindeki nüfusun yaklaşık %45'inin ciddi boyutlarda sigara bağımlısı olduğu varsayımı, sorunun özellikle gençlik açısından ne denli önemli olduğunu gösterir (2).

Son yıllarda gelişmiş ülkelerde sigara içme alışkanlığı azalmaktayken gelişmekte olan ülkelerde dramatik bir artış görülmektedir. Özellikle de bu artış genç yaş grubunda kendini göstermektedir.

Toplumumuzun gençlik grupları içerisinde önemli bir yere sahip olan tıp fakültesi öğrencilerinin sigaraya karşı tutumlarını araştırmak, sigara ile ilişkili hastalıklar ve sigara içiminin kontrolü konusundaki düşüncelerini ortaya koymak amacıyla bir anket çalışması düzenlendi.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışma grubu: 2001-2002 öğretim yılında Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitim görmekte olan 246 öğrenci çalışma grubunu oluşturdu. 178 öğrencinin sonuçları (%72.35) değerlendirme için yeterli bulundu. Öğrencilere Dünya Sağlık Örgütü'nün bu yaş grubu için anketlerde dikkate alınmasını önerdiği özellikler rehberliğinde hazırlanan anket uygulandı⁽³⁾. Objektifliği arttırmak amacıyla öğrencilerden anket formlarına ad-soyad yazmamaları istendi. Anket formları göğüs hastalıkları kliniğinde çalışan hekimler tarafından öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra dağıtıldı. Anketlerin doldurulması sırasında öğrencilerin birbirlerini etkilememeleri için gerekli koşullar sağlandı. Tıp fakültesi öğrencilerine uygulanan anket, öğrencilerin demografik özelliklerini, kendilerinin ve ailelerinin sigara içme alışkanlıklarını, sigaraya başlama nedenlerini, sigarayla ilişkili hastalıklar konusundaki bilgi birikimlerini, 1996 yılında yürürlüğe giren sigara ile ilgili yasa ve sigara içiminin kontrolüne yönelik yasal önlemler konusundaki düşüncelerini belirleyen

soruları içeriyordu. Sigara kullanımı hergün (günde en az bir tane), bazen içenler ve içmeyenler olarak 3 grupta değerlendirildi.

Çalışma grubunu oluşturan tıp fakültesi öğrencilerinin anket işlemi tamamlandıktan sonra veriler SPSS paket programı ile ki kare ve korelasyon istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirildi.

BULGULAR

Tıp fakültesi öğrencilerinin 80'i (%44.94) erkek, 98'i (%55.05) kız olup yaş ortalaması 20.38 ± 1.72 idi. Cinsiyet, sınıf ve aileleri ile birlikte kalma durumlarına göre öğrencilerin sigara alışkanlıkları ve istatistiksel karşılaştırması Tablo I'de görülmektedir.

Tablo I: Öğrencilerin bazı demografik özellikleri ve sigara alışkanlıkları

	Hergün (%)	Bazen (%)	İçmeyen (%)
Tüm grup (n=178)	32 (18.0)	17 (9.6)	129 (72.5)
Cinsiyet (p=0.04)			
Erkek (n=80)	20 (25)	8 (10.0)	52 (65)
Kız (n=98)	12 (12.2)	9 (9.2)	77 (78.6)
Sınıf (p=0.2)			
1. sınıf (n=39)	6 (15.4)	1 (2.6)	32 (82.1)
2. sınıf (n=35)	4 (11.4)	4 (11.4)	27 (77.1)
3. sınıf (n=37)	5 (13.5)	4 (10.8)	28 (75.7)
4. sınıf (n=31)	8 (25.8)	5 (16.1)	18 (58.1)
5. sınıf (n=22)	5 (22.7)	3 (13.6)	14 (63.6)
6.sınıf (n=14)	4 (28.6)	-	10 (71.4)

İstatistiksel karşılaştırmalarda hergün ve bazen içen kategorileri birleştirilip içmeyenlerle karşılaştırılmıştır (Çok gözlü düzenlerde ki kare testi)

Kız ve erkek öğrenciler sigara içme alışkanlıkları açısından karşılaştırıldığında erkekler anlamlı olarak daha fazla sigara içmekteydi (p=0.04). Tıp fakültesi öğrencilerinin eğitim gördükleri sınıflara göre sigara içme alışkanlıkları değerlendirildiğinde üst sınıflara geçildikçe sigara içme alışkanlığının istatistiksel anlamlılığa ulaşmayan bir şekilde arttığı gözlemlendi (p=0.2). Ailesinden uzakta eğitim gören öğrencilerde sigara içme alışkanlığı daha yüksek saptanmasına karşılık bu yükseklik anlamlı değildi (p=0.3). Ailelerin ve öğrencilerin sigara içme durumları arasındaki ilişki Tablo II'de görülmektedir. Anne ya da baba-

sının sigara içme alışkanlığıyla bir ilişki saptanmamasına karşılık kardeşin sigara içiyor olması öğrencilerin sigara içmelerinde yüksek risk oluşturmaktaydı. Ailesinden uzakta eğitim gören ve ailesiyle birlikte kalan öğrenciler arasında sigara içme alışkanlığı açısından fark saptanmadı ($p>0.05$).

Tablo II: Ailelerin ve öğrencilerin sigara içme alışkanlıkları ve öğrencilerin kaldıkları yere göre sigara içme düzeyleri

	Hergün (%)	Bazen (%)	İçmeyen (%)	p değeri
Annesi içen (n=42)	10 (23.8)	6 (14.3)	26 (61.9)	$p>0.05$
Babası içen (n=77)	17 (22.1)	7 (9.1)	53 (68.8)	$p>0.05$
Kardeşi içen (n=38)	14 (36.8)	2 (5.3)	22 (57.9)	$p=0.02$
Kaldıkları yer				$p>0.05$
Aile içi (n=90)	13 (14.4)	8 (8.9)	69 (76.7)	
Aile dışı (n=86)	19 (22.1)	9 (10.5)	58 (67.4)	

Analizlerde hergün ve bazen içenler birleştirilip içmeyenlerle karşılaştırıldı (2x2 ki kare testi)

Sigara içmeye nasıl başladıkları sorulduğunda öğrencilerin başlama gerekçeleri Tablo III'te görülmektedir. Bu gerekçeler arasında merak ve özentisi %38.7 ile ilk sıradayken çevre ve belirgin bir sorun nedeniyle sigaraya başlama ikinci sırada yer almaktaydı.

Tablo III: Öğrencilerin sigaraya başlamada etkili olduğunu belirttikleri etkenlerin dağılımı

Başlama nedeni	(%)
Merak	38.7
Özenti	38.7
Ailede içen olması	4
Arkadaşlarından etkilenme	28.5
Ünlü bir kişiden etkilenme	6.1
Çevre	28.5
Belirli bir sorun nedeniyle	28.5

Öğrencilerin sigaraya başlama yaş ortalaması 15.37 ± 1.61 yıldı. Sigara kullananların %77.5'i 18 yaşın altında sigaraya başlamıştı. En küçük ve en büyük başlama yaşları 7 ve 22 idi. Tıp fakültesi öğrencilerinin sigarayla ilişkili hastalıklar konusundaki bilgi düzeyleri Tablo IV'te görülmektedir.

Tablo IV: Öğrencilerin sigarayla ilişkili hastalıklar konusundaki bilgi düzeyleri

Hastalık	Bilgi düzeyi (%)
Akciğer kanseri	99.43
Larenks kanseri	98.8
Kalp-damar hastalıkları	97.2
Oral kavite kanseri	93.2
Kronik bronşit	92.6
Beyin-damar hastalıkları	88.7
Bebek ölümü	85.3
Mesane kanseri	65.1

Sigarayla ilişkili hastalıklar olarak akciğer kanseri (%99.4), larenks kanseri (%98.8), kalp-damar hastalıkları (%97.2), oral kavite kanserleri (%93.2) sigaranın neden olduğu en sık patolojiler olarak belirtilirken yeni doğan bebek ölümleri (%85) ve mesane kanseri (%65.1) oluşturma etkisinin daha az bilindiği saptandı.

Öğrencilerin kişileri tütün ve tütün mamüllerinin zararlarından, bunların alışkanlıklarını özendirici reklam, tanıtım ve teşvik kampanyalarından koruyucu tertip ve tedbirleri almayı amaçlayan 07.11.1996 tarihinde yürürlüğe giren 4207 sayılı yasa ve sigara içiminin kontrolüne yönelik yasal önlemler konusundaki olumlu düşünceleri ile sigara içme düzeyleri arasındaki ilişki Tablo V'te görülmektedir.

Tablo V: Öğrencilerin sigara ile ilgili yasa ve yasal önlemler konusundaki düşünceleri

	Hergün (%)	Bazen (%)	İçmeyen (%)	p değeri*
Yasa (Bilenler)	16.9	10.1	73.0	$p>0.05$
Yasal önlem 1	16.9	8.1	75.0	$p>0.05$
Yasal önlem 2	17.3	7.9	74.8	$p>0.05$
Yasal önlem 3	15.0	9.0	76.0	$p<0.05$
Yasal önlem 4	8.3	7.3	84.4	$p<0.05$
Yasal önlem 5	17.4	10.2	72.5	$p>0.05$

Yasal önlem 1: Sigara paketleri üzerinde sağlığa zararlıdır uyarısı bulunmalıdır.

Yasal önlem 2: Sigara reklamları yasaklanmalıdır.

Yasal önlem 3: Toplumun ait yerlerde sigara içmek yasaklanmalıdır.

Yasal önlem 4: Sigara fiyatları aşırı derecede artırılmalıdır.

Yasal önlem 5: 18 yaşından küçükler sigara satılmamalıdır.

Sigarayla ilişkili hastalıklara ait bilgi düzeylerinin kliniğe girişten önceki sınıflarla (1., 2. ve 3. sınıflar) klinik sınıflara (4., 5. ve 6. sınıflar) göre karşılaştırılması

Tablo VI'da görülmektedir.

Öğrencilerin 4207 sayılı yasa ve sigara içiminin kontrolüne yönelik yasal önlemler konusundaki olumlu düşünceleri açısından kliniğe girişten önceki sınıflarla (1., 2. ve 3. sınıflar) klinik sınıflar (4., 5. ve 6. sınıflar) karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık saptanmadı ($p>0.05$).

Tablo VI: Öğrencilerin klinik öncesi ve klinik sınıflarda sigarayla ilişkili hastalıklar konusundaki bilgi düzeyleri

Sigarayla ilişkili hastalıklar	Klinik sonrası* Klinik öncesi*		p değeri**
	(%) (n=24)	(%) (n=25)	
Akciğer kanseri	95.8	100	$p>0.05$
Larenks kanseri	95.8	100	$p>0.05$
Kalp-damar hastalıkları	91.7	100	$p>0.05$
Oral kavite kanseri	82.6	100	$p<0.05$
Kronik bronşit	86.4	100	$p<0.05$
Beyin-damar hastalıkları	85.7	96	$p>0.05$
Bebek ölümü	72.2	87.5	$p>0.05$
Mesane kanseri	47.1	96	$p<0.05$

* Sigara içen öğrenciler

** İstatistiksel karşılaştırmalarda Fisherin kesin ki kare testi kullanılmıştır.

TARTIŞMA

Gençlik grupları içinde çok önemli bir konuma sahip olan tıp fakültesi öğrencilerinde sigara kullanımına ilişkin birçok çalışma yapılmıştır⁽⁴⁻⁸⁾. Ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalarda sigara içme sıklığı %30-50 arasında değişmektedir^(4-6,11). Bu çalışmada günde en az bir tane olmak üzere hergün sigara içme sıklığı %18, bazen sigara içme sıklığı %9.6 olarak bulunmuştur. Almanya'da Ulm Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri arasında düzenli sigara içme sıklığı %23.7 olarak saptanmıştır⁽⁷⁾. Manchester Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri arasında 1972 yılında yapılan çalışmada sigara içme oranı %29 iken, aynı fakültede 1981'de bu oranın %17'ye düştüğü, bu düşmenin erkek, ileri yaşta ve klinik sınıflardaki öğrencilerde daha belirgin olduğu görülmüştür⁽⁸⁾. Ülkemizdeki tıp fakültesi öğrencilerinde sigara içme sıklığının her iki ülke düzeylerine göre oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Çalışmamızda elde ettiğimiz sigara içme oranı ülke verilerine göre daha düşüktür. Birçok çalışma tıp fakültesi öğrencilerinin sınıf düzeyi

arttıkça sigara içme sıklığının arttığına dikkat çekmektedir^(4,9). Düzenli sigara içme oranı 1.sınıf öğrencilerinde %15.4 iken bu oran sınıf ilerledikçe artmakta ve son sınıf öğrencilerinde %28.6'ya ulaşmaktadır. Lise öğrenimlerini tamamlayarak üniversiteye gelen öğrencilerde aile ve çevrenin denetiminden uzaklaşmanın ve göreceli olarak özgür bir ortamda bulunmanın etkisiyle sigara içme alışkanlığının yaygınlaşması beklenebilir. Ancak öğrencilerin tıp eğitimi süresince sigara alışkanlığı kazanmaları, ileride hekim olarak toplumda sigaraya başlamayı önlemede ne kadar önemli bir rol alacakları düşünüldüğünde oldukça kaygı vericidir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre belirgin düzeyde daha çok sigara içtikleri görülmektedir (erkeklerde %35, kızlarda %21.4). Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesinde yapılan çalışmada sigara içen öğrencilerin %70.5'inin erkek olduğu ve kız öğrencilere göre daha yoğun içici oldukları saptanmıştır⁽⁴⁾. Erkeklerin kızlardan daha yüksek oranda sigara içme oranına sahip olmasının Türkiye geneline ve geleneksel kültürüne uygun olduğu düşünülmüştür. Öğrencilik yaşamını ailesinin dışında geçirenlerde sigara içme oranının ailesi ile birlikte kalan öğrencilerden daha yüksek saptanması öğrencilerin sigara içme alışkanlığı edinmesinde sosyal çevrenin de rolü olabileceğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin sigara kullanımını etkileyen faktörlerden birisi de kardeşlerinin sigara içiyor olmasıdır. Çalışmamızda anne ya da babası sigara içenlerde sigara içme oranı yüksek olmasına rağmen bu yükseklik anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Almanya'da yapılan bir çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinde sigara içme alışkanlığının annelerinin sigara içme alışkanlığıyla çok yakın ilişkili olduğu gösterilmiştir⁽⁷⁾. Birçok çalışmada sigara içme alışkanlığının aile bireylerinin sigara alışkanlığı ile yakın ilişkili olarak saptanması, hem sigaraya başlamada, hem de düzenli sigara içimini sürdürmede ailenin rolünü ortaya koymaktadır^(10,11).

Bu çalışmada sigara içmeye başlama yaş ortalamasının 15.37 ± 1.61 yıl olduğu, öğrencilerin %77.5'inin üniversiteye başlamadan önce bu alışkanlığı edindiği görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere sigara alışkanlığı yaygın olarak çocukluk çağlarında kazanılmakta, ilkökul son sınıftan başlayarak ortaokul ve lise

dönemlerinde sigarayla tanışılmakta ve alışkanlık haline gelmektedir.

Öğrencilerin sigaraya başlamada etkili olduğunu belirttikleri etkenleri başında sigarayı merak etmeleri gelmektedir. 2. derecede etkileyen faktörler olarak arkadaşlarına özendiklerini ve belirli bir sorun nedeniyle sigaraya başladıklarını belirtmektedirler. Çevresindeki grup arkadaşlarının sigara kullanması, sigara içmenin bir büyüme olarak algılandığı akran grubunda bu davranışa özenme sigaraya başlamada önemli bir faktör olarak sayılabilir. Çok uluslu, değişik sosyokültürel deneyimleri olan, insanları sigaraya yönlendirmenin etkili yöntem ve araçlarını kullanan sigara sektörü gelişmekte olan ülkelerde medya aracılığıyla gençleri etkileyerek sigaraya başlamalarında etkili olmaktadır. Tütün mamüllerinin zararlarının önlenmesine dair 4207 sayılı yasa konusunda öğrencilerin %51.68'inin bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Sigara içiminin kontrolüne yönelik yasal önlemler konusundaki düşüncelere genelde katılmalarına karşılık sigara içmeyen öğrenciler topluma ait yerlerde sigara içiminin yasaklanması, sigara fiyatlarının aşırı derecede arttırılması gibi önlemler konusunda rijit bir tutum sergilemektedir.

Sigara ile ilişkili hastalıklar olarak akciğer kanseri, koroner arter hastalığı, larenks kanseri, oral kavite kanserleri sigaranın neden olduğu en sık patolojiler olarak belirtilirken mesane kanseri, yeni doğan ölümleri ve serebrovasküler hastalıklara olan etkisinin daha az bilindiği saptandı. Sigaraya bağlanabilen hastalıklara ait bilgi düzeyleri, kliniğe girişten önceki sınıflarda, klinik sınıflara göre daha az bulundu. Klinik sınıflardaki öğrencilerin sigaranın kronik obstrüktif akciğer hastalığı etyolojisinde, oral kavite ve mesane kanseri oluşumunda rolü konusunda bilgi birikiminin belirgin olarak arttığı dikkati çekti.

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinde yapılan çalışmada sigaranın mesane kanseri, özefagus kanseri ve yeni doğan ölümlerine etkisinin daha az bilindiği saptanmıştır⁽⁴⁾. Yine Tunus'ta yapılan bir diğer çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinin çoğunluğu sigaranın bronşlar ve koroner arterler üzerinde etkisi olduğunu, ancak öğrencilerin 1/3'ünün sigaranın mesane kanseri oluşumunda rol oynadığını belirtmişlerdir⁽¹²⁾.

Başta hekimler olmak üzere sağlık alanında çalışanlar sigaraya başlamanın önlenmesi konusunda toplumun

tüm kesimlerinde birinci sırada teşvik edici role sahiptirler. Özellikle hekimler hastalarına tütün kullanımı-mının sağlıklarına vereceği zararı anlatabilir, bu konuda kendi meslektaşları, öğretmenler, yöneticiler, tıp fakültesi öğrencileri ve hastane çalışanları aracılığıyla geniş halk kitlelerine mesajlarını iletebilirler. Bu nedenle tıp fakültesi öğrencileri, tüm dünyada mortalitenin giderek artan nedeni olarak tütün kullanımı hakkında yeterince bilgi edinmelidirler. Ülkemizde tıp eğitimi sırasında tütün üzerinde pek fazla durulmamaktadır. Ancak bu durum değişmelidir. Tıp fakültesi öğren-cilerine verilecek eğitim, tütünün psikolojik, fizyolojik, sosyal bağımlılık yapıcı etkileri, tütün alışkanlığı, sigaranın neden olduğu hastalıklar, çocuklarda anne-baba içiminin etkileri, erken yaşta ve pasif sigara içimi-nin etkileri ve sigaraya başlamayı önlemek için alınabilecek önlemleri içermelidir^(5,13).

Sonuç olarak sağlığa zararlı olduğunu bilmelerine rağmen sigara içimini sürdüren tıp fakültesi öğrencileri sigara konusunda daha fazla bilinçlendirilmeli, medya yüksek riskli olduğunu düşündüğümüz ergenlik dönemindeki gençlere sigara içimini önleyici eğitim programlarına önem vermelidir.

KAYNAKLAR

1. Coogan PF, Adams M, Geller AC ve ark. Factors associated with smoking among children and adolescents in Connecticut. *Am J Prev Med* 1998;15: 17-24.
2. Pekşen Y. Sigara içiminin nedenleri, epidemiyolojisi, pasif içicilik. In: Tür A, ed. Sigaranın sağlığa etkileri ve bırakma yöntemleri, Samsun, Logos Yayıncılık; 1995:1-28.
3. Guidelines for the conduct of tobacco-smoking surveys of the general population, WHO/SMO/83, 4, Geneva 1983.
4. İtil O, Ergör G, Ceylan E ve ark. Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencilerinin sigara içme alışkanlığı ve sigara ile ilgili bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Toraks Derneği 4.Yıllık Kongresi* 2001,PS 287,77.
5. Gürdal Yüksel E, Kunt Uzaslan E, Özyardımcı N ve ark. Uludağ Üniversitesi mensupları ve çevre halkına uygulanan sigara anketi sonuçları. *Tüberküloz ve Toraks* 1995;34: 66-74.
6. Kocabaş A, Burgut R, Bozdemir N ve ark. Türkiye'nin değişik tıp fakültelerinde okuyan öğrencilerinde sigara içimi ile ilgili bilgi, tutum ve inanışlar. *Sigaraya Hayır (No tobacco)*. İstanbul,

- Akciğer Hastalıkları Derneği Yayını 1992:149-163.
7. Brenner H, Scharer SB. Parental smoking and sociodemographic factors related to smoking among German medical students. *Eur J Epidemiol* 1996;12:171-176.
  8. Elkind AK. Changes in the smoking behaviour, knowledge and opinion of medical students, 1972-1981. *Soc Sci Med* 1982;16:2137-2143.
  9. Vakefliu Y, Argjiri D, Peposhi I ve ark. Tobacco smoking habits, beliefs, and attitudes among medical student in Tirana, Albania. *Prev Med* 2002;34:370-373.
  10. Richmond R. *Thorax* 1999;54:70-78.
  11. Crofton JW, Freour PP, Tessier JF. Medical education on tobacco: implications of a worldwide survey. *Med Educ* 1994;28:187-196.
  12. Crofton J, Tessier JF. A worldwide survey of knowledge and attitudes of tobacco among medical students. In: Richmond R, ed. *Educating medical students about tobacco: planning and implementation*. Paris, International Union Against Tuberculosis and Lung Disease, 1997:271-280.
  13. Çelik P, Esen A, Yorgancıoğlu A ve ark. Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları. *Toraks* 2000;1:61-66.
  14. Uçgun İ, Metintaş S, Özdemir N ve ark. Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerde ve ailelerinde sigara alışkanlığı: Dört yıllık kohort çalışması ilk sonuçları. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi* 1999;47:305-310.
  15. Soltani MS, Bchir A. Smoking behaviour and attitude to smoking of medical students (Tunisian Sahel) *Rev Mal Respir* 2000; 17:77-82.
  16. Gürdal Yüksel E. Sigaraya başlamanın önlenmesinde hekimin rolü. In: Özyardımcı N, ed. *Sigara ve Sağlık*. Bursa: 429-440.